

Constantine Simitis

**Former Prime Minister
of the Greek Republic**

Democracy and crisis

The Arab Spring brought momentum to the Mediterranean, and with it a new meaning that is linked in various ways with democracy in our world today.

The initially peaceful uprisings in North Africa made demands, in keeping with the particular circumstances of each country, for freedom and democracy, a more modern form of governance, as well as solutions to acute economic problems, unemployment, welfare and education. Growth in conditions of globalisation is behind all these demands, demands that concern many regions of the world at this time.

In the countries of the Arab Spring, the uprisings focussed primarily on constitutional reform, free elections, the consolidation of smoothly functioning parliamentary democracy and improvement in the quality of life. In some places this led to a peaceful transition to a new regime, while in others it brought violent bloodshed and the loss of human life.

The Arab Spring rebellions demanded and to a certain extent obtained more democracy. This is an opportunity to take a closer look at the issue of democracy in the West, including European countries, where many complain that an growing number of people care less and less about public affairs. Several observers in the European Union claim that the gap between rulers and citizens is widening. Indeed they see voter

abstention, populism and protest voting as signs of an aversion to politics. The same commentators argue that this negative picture is compounded by the loss of credibility of parties, government and parliament. Ideologies and political theories no longer find acceptance; there are no more grand plans. Democracy is ailing, they tell us.

I shall assert from the outset that progressive governance is the only way of solving the problems that affect European countries, be they social conflict, unequal distribution of wealth, disagreement about the potential for individual progress, or issues that the democratic system has to manage. Widespread though it is, pessimism does not help by claiming that the situation can only deteriorate and that there is no way out of the predicament.

But is the future really so bleak? It is true that the system has not stabilised at the global level. It keeps triggering changes that present a threat to many sections of society in developed countries who are endangered by the transfer of manufacturing to countries with cheap labour, drastic reduction of shipping costs, and modes of production that demand ever greater expertise. In recent decades this intimidating new world has created new opportunities for increased income and better quality of life but, significantly, it has not provided certainty and trust. Social groups of the kind that existed in the past now manifest significant fissures. New social groups with their own particular aspirations are emerging. This economic and social change has had a decisive impact on the political system.

Nowadays there is a massive upsurge of new phenomena that we cannot see as a coherent whole according to analyses that formerly applied. Progressive governance must incorporate all these phenomena into a cohesive picture, offer interpretations of the dynamics that lead

development, ascertain with which realities it will collide, and speak the language of the times. It must be contemporary.

Many social groups today face similar and related problems to do with income, social mobility, state support for education, health and social insurance needs. Such groups need the state to employ its powers of intervention and redistribution so as to create an acceptable living environment. They form the social base of the progressive camp but their aspirations vary. They hold differing views of the political imperative. For example, small business owners object to crackdowns on tax evasion while wage-earners refuse to shoulder the tax burden on behalf of small business owners. Farmers want high prices for their produce, but urban dwellers are opposed to this as consumers. Issues such as social insurance, civil service salaries, education and health can all spark political unrest and fierce rivalries since existing benefits and perceived advantages are both at stake.

In response to this, progressive governance must espouse the principle of meritocracy and must not exercise patronage, cater to particular social groups or take the line of avoiding political cost and remaining in power by all means. Shared views used to predominate in the progressive camp when social groups had more or less the same interests. That made it possible to plan generally accepted ways of dealing with problems. Now an increasing number of people have embraced individualism. They demand evaluation, recognition of the importance of their work, and performance-related rewards. They refuse to be treated the same as others who do not possess the same qualifications. An equality message that does not take account of real differences has no appeal for them. The same applies to different sections of society. They insist on receiving special treatment and maintaining whatever privileges they have acquired.

The term 'democratic deficit' is commonly used in developed countries. It is not a new phenomenon but has always arisen when social and technological developments create new risks for people and when existing regulations are not adequate to protect them. Privacy protection was not a major issue in the past but has become one because of advances in computer science. People may now become the subject of stories, whether true or false, without being able to defend themselves. The confidentiality of telecommunications is another problem that has grown since technological advances created new means of surveillance. The influx of hundreds of thousands of migrants has put the issues of equality and combating discrimination on a new basis. The need to modify institutions and adapt to new circumstances does not mean that the state is in crisis.

A democratic deficit also arises when the balance of power alters within a society, creating new demands and the need for new reforms. Social rights, such as the right to employment, were established when trade unions and socialist parties acquired the necessary political clout to impose new rules. Today those rules are being challenged. In Greece, unemployment has risen to 23% of the workforce, and the unemployed number more than a million. Rules protecting workers have been overridden by events. The nature of the deficit and how to bridge it is the main political issue.

Discussion of the democratic deficit is connected with perceptions of the rule of law in democracy. It is generally accepted that the rule of law is the other side of the democracy coin. Effective checks on state power ensure equal treatment for all citizens.

Technological progress has created new opportunities for communication and dialogue. Many believe that this gives a new

impetus to democratic processes. Computers and the Internet have decreased the isolation of the individual. They have enabled everyone to express their views to a wider circle at far less cost and much greater speed. They facilitate participation in dialogue or votes and create the conditions of direct democracy. But these characteristics do not create the conditions of a new kind of democracy, an 'electronic democracy'.

Internet democracy can easily become a dictatorship of those who manage the medium and know how to use it on a large scale over the many that do not possess that knowledge or ability. The Internet is an important medium for information and communication. It assists in the organisational and procedural aspects of political behavior, but is no substitute for its values, its educational and collective aspects. Democracy cannot be reduced to this process alone in order to function as a civil society. Democracy is a political process which cannot be replaced by continual online opinion polls.

The social responsibility deficit also keeps growing. The economic crisis in the developed countries that started in 2007 and continues today was caused by banks. They profiteered in various ways, creating a false picture of economic developments. The states saved the banks. Only one bank, Lehman Brothers, was punished by bankruptcy. Indeed that is widely viewed as a serious mistake. Large companies, interest groups, trade unions and local representatives do not care about the interests of society as a whole. Acting without compunction, they pursue their own interests through political pressure, manipulation of public opinion and, with increasing frequency, through bribery. In such circumstances, rulers exercise power with continual compromises and concessions to special interests so as to safeguard and strengthen their political power, but primarily so as not to disrupt the status quo.

This description reveals one side of governance but it would be an exaggeration to conclude that democracy always entails subjection to private interests. In a democratic state, politics is independent of entrepreneurial aspirations. It is determined by social, cultural and ideological factors and not simply by the dictates of market forces.

It is inevitable that everyone concerned will attempt to promote their own interests. Democratic governance naturally presupposes that they be heard, that there will be social dialogue and that groups in society will take part in decision making. Decisions arising from these deliberations are subject to the same scrutiny as all government activity. The procedure must be transparent, preclude illegal transactions with private interests and safeguard the interest of all citizens. At the same time, open dialogue is required so as to pinpoint and put a stop to unlawful influence. It is a means of pointing out and denouncing self-seeking and sectional interests. A deficit of social responsibility arises when transparency, controls and public debate do not function. This usually occurs when the pursuit of power overrides the obligation to defend the public interest. And, unfortunately, it often occurs at a political juncture that means uncertainty and instability for rulers.

Autocratic and authoritarian modes of administration must give way to methods based on communicating, conducting dialogue with the community and seeking the most broadly acceptable solutions. In fact there are new issues, such as the uses of new technologies in agricultural production, which cannot be tackled before discussion of what is permissible and desirable.

We should also reflect on the level at which public participation is most effective. It is the level that is closest to people and to which, thanks to proximity, they can contribute the most. It is the local, everyday level.

The notion that the state alone can provide solutions for all social problems is at the root of alienation. The state cannot assume the role of an omnipresent guardian. Responsibility for what happens also lies with citizens and the organisation of the state should enable them to assume it. Nevertheless, the same old forms of participation predominate. Both the experience of how to improve them and the political will to do so are lacking. The fear among political parties of creating new power bases acts as a deterrent. The demand for greater participation is not only a major project of democracy but also expresses a real need. People want to express their views and have attention paid to their observations, especially on issues that directly concern them.

This also occurs at the European level. Nearly all officials agree on the need for a common taxation policy, but citizens object. They do not want decisions made by European bodies but by members of parliament who know about the taxes they will pay.

In response to the public's demand to be heard, there are many more consultations, hearings and public discussions. These procedures ensure both greater legitimacy and better reception for projected measures. But that is not enough. There is still a large gap between the state and the public. Consultation must expand into many more areas and also be conducted at far greater depth. But can such a process be reconciled with effectiveness? In addition, projects and specific missions must be assigned to civil society, to its various organisations and initiatives. The transfer of powers must be achieved imaginatively and systematically. Not only where it is already a tradition, but in as many areas as possible in order to shrink the distance from impersonal power.

Social justice is a fundamental aim of the progressive camp. It is identified with the endeavor to secure a more equitable distribution of wealth. Currently this occurs within a system of social relations that creates and reinforces discrimination. Progressive governance must preclude, curb and reverse these negative consequences, whether it involves improving the position of workers in relation to capital or tackling inequalities between workers themselves and between the employed and the unemployed. Progressive governance is the voice of all wage earners and cares for all workers. A policy of steady wage increases to gradually reduce inequalities is preferable to a policy of handouts for those who can exert the most pressure. Prevention is better than a cure leading to expenditure that continually increases because it is subject to changeable criteria.

Progressive governance is neither for nor against taxes. It wants those who have more property and higher incomes to contribute to the effort to ensure equal opportunities and greater potential for all. Taxation is the principal means of achieving that purpose. A means that co-exists with the need for more efficient management of public funds. Education, health, transport and social services are also means of correcting inequalities. Underfunding and indifference to their effectiveness heightens the effects of discrimination. The shortcomings of the health system, universities and public transport are not simply matters of bad management to be blamed on a hospital manager, rector or CEO of a public transport company. They deprive the majority of society's members of means and potential, and they demonstrate a serious deficit of governance.

Escalating social antagonism between those who have improved their social position thanks to technological and economic change and those who have low incomes and limited opportunities for social mobility has

affected social services provided by the state. In education, health services and even administration, a two-tier system applies: one for the many, and another, of a higher standard, for those with larger incomes. Progressive governance must ensure that everyone has access to the standard of services they require in order to tackle the problems of life and it must not allow unfairness to creep in.

Regularly upgrading social services is not only a recipe for equality but also boosts growth, ensures funding, creates new opportunities, reduces the risk of conflict and strengthens social cohesion. It is a catalyst for social mobility. The possibility of a life that fulfils people's expectations is an incentive to participation and productivity. When there is no hope of better living conditions, pessimism and negativity gain ground.

Combating poverty is one of the most important aims of progressive governance and is part of the broader objective of a supportive and cohesive society. Redistributing income, raising the living standards of the poor and integrating them more fully into society is not achieved by handout policies or aid programmes. It is achieved by plans that concern every aspect of social organisation, employment, taxation, health care, education, investment in infrastructure and much more that ensures the spread of prosperity and more opportunities for the entire population. To prevent job loss from leading to poverty, an effective policy of employment and support for the unemployed is needed.

We should not forget, however, that issues arise during the formation of democracy. The security of citizens is a good that is protected by a democratic society. Lack of security can limit or negate human rights. But the removal of all possible risks can lead to a drastic curtailment of human rights. Thus a democratic society must agree to live with risks.

At the same time, it must aim for balanced protection of both security and freedoms. The extent of prescribed and permissible limitations on rights is not preordained nor can it derive from increasingly detailed laws. It is a political issue to be decided by political processes. The higher the level of democracy, the more persuasive the demarcation.

The rule of law guarantees checks on illegality and compliance with the rules of democratic governance. For the progressive camp, the rule of law clearly means the goal of a justice system that does not ignore the social impact of its rulings, does not embrace sectional demands and serves the objective of a just society. The security of citizens, both as a principle of governance and as a specific mandate to fight crime, corruption and lawlessness, is a fundamental aim of progressive governance. The issues of equality, social justice and combat discrimination are expressions of the social responsibility that the progressive camp deems essential. It also demands ethical conduct from individuals.

Democracy of a high standard requires that majority opinion and the principle of the rule of law receive balanced treatment. Otherwise it is not possible to protect the rights of minorities from any unlawful acts that majorities may commit. The stronger, more established and more deeply rooted the rule of law, the greater the ability of democracy to ensure the equitable protection of diverse and sometimes conflicting interests.

Since progressive people and progressive governance seek change, they must demonstrate the meaning of change by example. Progressive politics may not be the product of an ethical theory but it does have ethical values that mandate social responsibility. For this reason it supports transparency, scrutiny and accountability, while

condemning selfishness, the abuse of office, indifference to and scorn of citizens, closed circles of power and orchestrated information. Democracy formulates its objectives through ongoing public discussion, ideas that are proposed and rebuffed, plans that are spelt out and scrutinised, measures that are specified and evaluated. It demands courage in supporting opinions and honesty in documenting circumstances. It is based on education, knowledge, information. Its primary objectives include knowledge and learning. Prohibitions that impede the spread of knowledge condemn a country to backwardness and dependence. The countries that are now in the economic and technological vanguard and that also play a leading role in international relations are those that place emphasis on education and research.

An issue of vital importance is how we deal with global developments that have a negative impact on our lives. Globalisation cannot be turned around by a country like Greece or Morocco or even by larger countries like France and Spain. We cannot be nostalgic for a non-existent, supposedly all-powerful nation state; we must forge regional collaborations that will contribute to growth. The problems outstrip the abilities of single nations and solving them requires a different dynamic.

The energy problem, climate change, the redistribution of economic and productive power at the global level through the strengthening of China and the resurgence of Russia, the influx of migration from Africa and Asia, the accentuation of cultural differences owing to the growing presence of minorities, the emergence of new inequalities and humanitarian crises in many parts of the world all necessitate new forms of co-operation in order to find viable solutions.

Many people imagine that US leadership is sufficient to avert crises and tackle issues decisively. The world is too complicated, there are too

many seats of power and the dynamics of development and underdevelopment are too complex for one superpower to arbitrate successfully. Achieving the conditions needed for peace requires more players with different approaches, their own networks and complementary abilities. One of these is the European Union.

Democracy will undoubtedly assume a different shape in the future from the one we are familiar with. It will need new structures in order to respond to the continuously changing demands of society because of the globalization. As for democracy in Europe, the integration processes in the European Union will inevitably have a dramatic impact on how it functions. They will lead to new forms of co-operation at the national and the supranational level. The nation state is already ceasing to be the key element in those solutions. Post-national reality has led to multi-layer governance in a supranational context that goes beyond the customary hierarchies and collaborations. This new form of governance is a means of replacing an imperative but unrealisable unification.

These examples demonstrate that there is no democratic model that will yield the right solution for all circumstances. The Arab Spring must adapt its aims to conditions in each country, to real possibilities, to achievable goals. Democracy is an 'ideology', a desirable political, social and economic system. It is an objective we must continually aspire to but also continually redefine on the basis of experience and reality. We should not forget that its content is determined by social rivalries and political clashes. It is shaped by struggles and disagreements. The same applies to bridging any 'deficit' that currently exists.

Democracy is based on the electoral process but it also possesses an ethical dimension. It concerns people and their fulfillment, their

emancipation from bondage, the creation of a society of liberty, equality and solidarity. It is shaped by reflection, discussion, debate about its values and principles, about how to keep striving for a higher standard, about the rules that govern social life. All this is the living essence of democracy.

Our objective, therefore, should be a politics that is not only about the acquisition and management of power, the techniques of decision-making and the organisation and guiding of mechanisms, but mainly about the essential problems of society and the people. Politics which is political because it concerns employment, income, education, the environment, the everyday life of the people. Because it does not merely offer generalities, fine phrases and empty reassurances but because, acting with social sensitivity, it negotiates specific, economically viable measures after evaluating their impact and their overall contribution to growth.

If substantive politics gives meaning to the vital content of democracy, and if substantive politics takes centre stage in a way that is visible to the public, then people will pay attention to political processes. They will have the courage to participate in politics, become active members of society and support social change. We have an obligation to ensure that they participate, especially those who oppose authoritarianism and believe in a responsible society so that democracy rises to a higher level.

Athens, 6.11.2012

Δημοκρατία και κρίση

Η Αραβική Άνοιξη έδωσε στο Μεσογειακό χώρο κινητικότητα και ένα νέο νόημα που συνδέεται, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, με τη δημοκρατία στο σύγχρονο κόσμο μας. Οι ειρηνικές καταρχάς εξεγέρσεις στις χώρες της Βόρειας Αφρικής ζητούσαν καθεμιά μέσα από τις ιδιαίτερες συνθήκες της κάθε χώρας ελευθερία και δημοκρατία, ένα πιο σύγχρονο τρόπο διακυβέρνησης, αλλά και λύση στα οξυμένα οικονομικά προβλήματα, στην ανεργία, στην πρόνοια, στην εκπαίδευση. Η ανάπτυξη μέσα στις συνθήκες παγκοσμιοποίησης βρίσκεται πίσω από όλα αυτά τα αιτήματα, αιτήματα που αφορούν στις μέρες μας πολλές περιοχές του πλανήτη.

Στις χώρες της Αραβικής Άνοιξης οι εξεγέρσεις επικεντρώθηκαν κυρίως στη συνταγματική αναθεώρηση, στις ελεύθερες εκλογές, στην εμπέδωση ομαλής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, στη βελτίωση των συνθηκών ζωής. Όλα αυτά κατέληξαν αλλού σε μια ειρηνική μετάβαση σε ένα νέο καθεστώς, αλλού σε αιματηρές σκηνές βίας και την απώλεια ανθρώπινων ζωών.

Οι εξεγέρσεις της Αραβικής Άνοιξης ζήτησαν και, σε έναν ορισμένο βαθμό πέτυχαν, περισσότερη δημοκρατία. Είναι μια αφορμή να δούμε πιο αναλυτικά το ζήτημα της δημοκρατίας στον δυτικό κόσμο και στις ευρωπαϊκές χώρες, όπου πολλοί γκρινιάζουν ότι όλο και περισσότεροι πολίτες ενδιαφέρονται όλο και λιγότερο για τα δημόσια πράγματα. Αρκετοί στην Ευρωπαϊκή Ένωση υποστηρίζουν ότι το χάσμα μεταξύ κυβερνώντων και πολιτών διευρύνεται. Παρατηρούν, μάλιστα, ότι η αποχή από τις εκλογικές

διαδικασίες, ο λαϊκισμός, η ψήφος διαμαρτυρίας είναι ενδείξεις αποστροφής από την πολιτική. Την αρνητική εικόνα συμπληρώνουν, σύμφωνα πάντα με τις ίδιες περιγραφές, η απώλεια της αξιοπιστίας των κομμάτων, της κυβέρνησης αλλά και της Βουλής. Ιδεολογίες, πολιτικές θεωρίες δεν βρίσκουν απήχηση, μεγάλα σχέδια δεν υπάρχουν πια. Η δημοκρατία παρουσιάζει παθολογικά φαινόμενα, μας λένε.

Θα πω εξ αρχής ότι ο μόνος τρόπος να λυθούν τα προβλήματα που απασχολούν τις ευρωπαϊκές χώρες είναι η προοδευτική διακυβέρνηση: είτε πρόκειται για κοινωνικές αντιθέσεις, για διαφορές στην ανακατανομή του πλούτου, είτε για διαμάχες σχετικά με τις δυνατότητες προόδου των ατόμων ή για θέματα τα οποία καλείται να διευθετήσει το δημοκρατικό σύστημα. Η απαισιοδοξία δεν ωφελεί, παρά το γεγονός ότι είναι ευρύτατα διαδεδομένη και υποστηρίζει ότι μελλοντικά τα πράγματα θα χειροτερεύουν χωρίς να είναι δυνατή μια διέξοδος από αυτή την εξέλιξη.

Είναι όμως το μέλλον έτσι ζοφερό; Η αλήθεια είναι ότι το σύστημα σε παγκόσμιο επίπεδο δεν έχει σταθεροποιηθεί. Προκαλεί συνεχώς αλλαγές που αποτελούν απειλές για πολλά κοινωνικά στρώματα στις αναπτυσσόμενες χώρες, που κινδυνεύουν από τη μεταφορά των παραγωγικών μονάδων σε χώρες φτηνού εργατικού κόστους, από την εκμηδένιση του κόστους μεταφοράς, από τις νέες συνθήκες παραγωγής που απαιτούν όλο και περισσότερες γνώσεις. Ο απειλητικός αυτός κόσμος προσφέρει τις τελευταίες δεκαετίες νέες δυνατότητες αύξησης εισοδημάτων και καλύτερες συνθήκες ζωής αλλά, πολύ σημαντικό, δεν προσφέρει σιγουριά

και εμπιστοσύνη. Τα κοινωνικά στρατόπεδα όπως υπήρχαν στο παρελθόν παρουσιάζουν ισχυρές ρωγμές. Νέες κοινωνικές ομάδες αναδεικνύονται με τις δικές τους ιδιαίτερες επιδιώξεις. Η οικονομική και κοινωνική αυτή αλλαγή έχει καθοριστική επίδραση στο πολιτικό σύστημα.

Στη σημερινή εποχή ξεπηδά μια πληθώρα νέων φαινομένων που δεν μπορούμε να αντιληφθούμε ως ένα κατανοητό όλο, σύμφωνα με τις αναλύσεις που ίσχυαν μέχρι τώρα. Η προοδευτική διακυβέρνηση οφείλει να εντάξει όλα αυτά τα φαινόμενα σε μια συνεκτική εικόνα, να προσφέρει ερμηνείες για τις δυναμικές που καθοδηγούν την εξέλιξη, να προσδιορίσει με ποιες πραγματικότητες θα συγκρουστεί, να μιλήσει με τη γλώσσα της εποχής. Πρέπει να είναι σύγχρονη.

Σήμερα υπάρχουν πολλές κοινωνικές ομάδες που αντιμετωπίζουν τα ίδια ή συγγενή προβλήματα εισοδήματος, κοινωνικής ανόδου, στήριξης από την πολιτεία για την κάλυψη αναγκών παιδείας, υγείας, κοινωνικής ασφάλισης. Ομάδες που χρειάζονται την παρεμβατική και αναδιανεμητική λειτουργία της πολιτείας για να διαμορφώσουν ένα ικανοποιητικό περιβάλλον ζωής. Όλες αυτές αποτελούν τη κοινωνική βάση του προοδευτικού χώρου. Όμως οι επιμέρους επιδιώξεις τους διαφέρουν. Έχουν διαφορετικές αντιλήψεις για την επιβεβλημένη πολιτική. Οι μικροί επιχειρηματίες διαμαρτύρονται, για παράδειγμα, για το κυνήγι κατά της φοροδιαφυγής αλλά και οι μισθωτοί αρνούνται να φέρουν αυτοί το βάρος της φορολογίας σε όφελος των μικρών επιχειρηματιών. Οι αγρότες θέλουν υψηλές τιμές για τα προϊόντα τους, οι κάτοικοι των πόλεων ως καταναλωτές αντιδρούν. Θέματα όπως η κοινωνική

ασφάλιση, τα μισθολόγια στο Δημόσιο, η Παιδεία ή η Υγεία μπορούν να προκαλέσουν πολιτικές αναταράξεις και έντονες αντιπαλότητες γιατί δεν διακυβεύονται μόνο υπαρκτά οφέλη αλλά και νομιζόμενα προτερήματα.

Απέναντι σε αυτά, η προοδευτική διακυβέρνηση πρέπει να δεσμεύεται από την αρχή της αξιοκρατίας και να μην ακολουθεί πελατειακές πρακτικές να μην εξυπηρετεί ορισμένες κοινωνικές ομάδες, να μην καθοδηγείται από την σκέψη πως θα αποφύγει το πολιτικό κόστος και πως θα παραμείνει οπωσδήποτε στην εξουσία. Άλλοτε επικρατούσε στον προοδευτικό χώρο κοινές αντιλήψεις γιατί οι κοινωνικές ομάδες είχαν λίγο ως πολύ τα ίδια συμφέροντα. Αυτό επέτρεπε τον σχεδιασμό μιας ευρύτερα αποδεκτής αντιμετώπισης των προβλημάτων. Σήμερα όλο και περισσότεροι πολίτες έχουν αναπτυγμένη ατομικότητα. Ζητούν αξιολογήσεις, αναγνώριση της σημασίας της εργασίας τους, ανταμοιβή για τις επιδόσεις τους. Δεν συμφωνούν στην ίδια μεταχείριση με άλλους που δεν έχουν τα ίδια προσόντα. Το μήνυμα μιας ισότητας που δεν είναι ευαίσθητη σε πραγματικές διαφορές δεν τους συγκινεί. Το ίδιο ισχύει για τις διάφορες κοινωνικές ομάδες. Επιμένουν στην ειδική τους μεταχείριση και τα όποια προνόμια έχουν εξασφαλίσει.

Το «έλλειμμα δημοκρατίας» είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται ευρύτατα στις αναπτυγμένες χώρες. Δεν είναι ένα νέο φαινόμενο αλλά προέκυψε και θα προκύπτει συνεχώς όταν οι κοινωνικές και τεχνολογικές εξελίξεις δημιουργούν νέους κινδύνους για τους πολίτες και οι υπάρχουσες ρυθμίσεις δεν επαρκούν για την προστασία τους. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων ήταν

ένα θέμα άγνωστο στο παρελθόν που προέκυψε από την εξέλιξη της πληροφορικής. Σήμερα ένας πολίτης κινδυνεύει να παρουσιάζονται φασιστικές ή και αληθινές ιστορίες σε βάρος του χωρίς να έχει τη δυνατότητα να αμυνθεί. Το απόρρητο των τηλεπικοινωνιών είναι επίσης πρόβλημα που πήρε διαστάσεις γιατί άλλαξαν οι τεχνολογίες των επικοινωνιών και δημιουργήθηκαν νέες δυνατότητες παρακολούθησης συνομιλιών. Η εισροή εκατοντάδων χιλιάδων μεταναστών έθεσε το θέμα της ισότητας και της καταπολέμησης των διακρίσεων σε νέα βάση. Η ανάγκη αλλαγής των θεσμών και προσαρμογής σε νέα δεδομένα δεν σημαίνει ότι το πολίτευμα είναι σε κρίση.

Το «έλλειμμα δημοκρατίας» προκύπτει επίσης όταν αλλάζουν οι συσχετισμοί δυνάμεων στην κοινωνία και προκύπτουν νέα αιτήματα και η ανάγκη νέων ρυθμίσεων. Τα κοινωνικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στην απασχόληση, διαμορφώθηκαν όταν τα συνδικάτα και τα σοσιαλιστικά κόμματα απέκτησαν την αναγκαία πολιτική δύναμη για να επιβάλλουν νέους κανόνες. Σήμερα οι κανόνες αυτοί αμφισβητούνται. Στην Ελλάδα το ποσοστό ανεργίας έφτασε το 23% του εργαζόμενου πληθυσμού, οι άνεργοι ξεπερνούν κατά πολύ το ένα εκατομμύριο. Οι κανόνες προστασίας των εργαζομένων έχουν καταργηθεί από τα πράγματα. Το ποιο είναι το «έλλειμμα» και πως καλύπτεται είναι θέμα πολιτικό.

Η συζήτηση για το «έλλειμμα δημοκρατίας» συναρτάται και με τις αντιλήψεις για το ρόλο του κράτους δικαίου στη δημοκρατία. Γενικά δεκτό είναι ότι το κράτος δικαίου αποτελεί την άλλη όψη της

δημοκρατίας. Οι αποτελεσματικοί έλεγχοι της κρατικής εξουσίας εξασφαλίζουν σε όλους τους πολίτες ίση μεταχείριση.

Οι τεχνολογικές πρόοδοι έχουν δημιουργήσει νέες δυνατότητες επικοινωνίας και διαλόγου. Πολλοί θεωρούν γι' αυτό ότι μπορούν να προσδώσουν νέα δυναμική στις δημοκρατικές διαδικασίες. Ο υπολογιστής και το Διαδίκτυο αίρουν την μοναξιά του πολίτη. Εξασφαλίζουν στον καθένα τη δυνατότητα να εκφράζει προς ένα ευρύτερο κύκλο ενδιαφερομένων τις απόψεις του με πολύ μικρότερο κόστος και με πολύ μεγαλύτερη ταχύτητα. Καθιστούν εύκολη τη συμμετοχή του σε διάλογο ή ψηφοφορίες και δημιουργούν συνθήκες άμεσης δημοκρατίας. Οι ιδιότητες αυτές όμως δεν δημιουργούν τις συνθήκες μιας νέου τύπου δημοκρατίας «της ηλεκτρονικής δημοκρατίας».

Η δημοκρατία του Διαδικτύου μπορεί πολύ εύκολα να μεταβληθεί στη δικτατορία εκείνων που χειρίζονται το μέσο και ξέρουν να το χρησιμοποιούν σε μεγάλη κλίμακα. Σε μια δικτατορία επί των πολλών που δεν έχουν τη γνώση ή την ικανότητα γι' αυτό. Το Διαδίκτυο είναι ένα σημαντικό μέσο πληροφόρησης και συνεννόησης. Υποβοηθά την οργανωτική και διαδικαστική πλευρά της πολιτικής συμπεριφοράς, δεν μπορεί να υποκαταστήσει όμως την αξιακή, παιδευτική και συλλογική της πλευρά. Η δημοκρατία δεν μπορεί να περιοριστεί σ' αυτήν και μόνο τη διαδικασία για να λειτουργήσει ως κοινότητα πολιτών. Η δημοκρατία είναι μια πολιτική διεργασία που δεν μπορεί να αντικατασταθεί από συνεχείς ηλεκτρονικές δημοσκοπήσεις.

Αλλά και το έλλειμμα κοινωνικής ευθύνης συνεχώς διευρύνεται. Η οικονομική κρίση στις ανεπτυγμένες χώρες που ξεκίνησε το 2007 και συνεχίζεται σήμερα οφείλεται στις τράπεζες. Κερδοσκοπήσαν με διάφορους τρόπους δημιουργώντας μια ψευδή εικόνα για τις οικονομικές εξελίξεις. Τα κράτη διέσωσαν τις τράπεζες. Μία μόνο τιμωρήθηκε στις ΗΠΑ με πτώχευση, η Lehmann Brothers. Πολλοί θεωρούν, μάλιστα ότι αυτό αποτέλεσε μεγάλο λάθος. Μεγάλες επιχειρήσεις, ομάδες συμφερόντων, συνδικάτα, τοπικές εκπροσωπήσεις αδιαφορούν για το τι συμφέρει το κοινωνικό σύνολο. Προωθούν ανενδοίαστα, ό,τι τους είναι χρήσιμο με πολιτικές πιέσεις, χειραγώγηση της κοινής γνώμης και όλο πιο συχνά με χρηματισμό. Υπό τις συνθήκες αυτές η εξουσία ασκείται από τους κυβερνώντες με συνεχείς συμβιβασμούς και υποχωρήσεις σε ειδικά συμφέροντα, ώστε να διαφυλαχθεί και να ενισχυθεί η πολιτική τους δύναμη αλλά κυρίως να μην ανατραπεί η υπάρχουσα κατάσταση.

Η περιγραφή αυτή αναδεικνύει μια υπαρκτή πλευρά της διακυβέρνησης αλλά το συμπέρασμα ότι η δημοκρατία οδηγεί αναπόδραστα σε υποταγή στα ιδιωτικά συμφέροντα είναι υπερβολικό. Σε μια δημοκρατική πολιτεία η πολιτική έχει αυτονομία απέναντι στις επιχειρηματικές επιδιώξεις. Καθορίζεται και από κοινωνικά, πολιτισμικά και ιδεολογικά στοιχεία και όχι μόνο από τις επιθυμίες των δυνάμεων της αγοράς.

Η επιδίωξη του κάθε ενδιαφερόμενου να προωθήσει τα συμφέροντά του είναι αναπόφευκτη. Η δημοκρατική διακυβέρνηση προϋποθέτει μάλιστα να ακούγονται οι ενδιαφερόμενοι, να υπάρχει κοινωνικός διάλογος και να συμμετέχουν οι κοινωνικοί φορείς στη

λήψη των αποφάσεων. Οι αποφάσεις που προκύπτουν από τις συνεννοήσεις αυτές κρίνονται στις πολιτικές και διοικητικές διαδικασίες ελέγχου που ισχύουν για το σύνολο των κυβερνητικών ενεργειών. Αυτές οι διαδικασίες πρέπει να είναι διαφανείς, να αποκλείουν την παράνομη συναλλαγή με ιδιωτικά συμφέροντα και να διασφαλίζουν το συμφέρον όλων των πολιτών. Ταυτόχρονα χρειάζεται κι ο ανοιχτός διάλογος για να εντοπίζονται και να ελέγχονται οι αθέμιτες επιρροές. Είναι το μέσο για να επισημαίνονται και να καταγγέλλονται οι ιδιοτελείς ή συντεχνιακές συμπεριφορές. Έλλειμμα κοινωνικής ευθύνης προκύπτει όταν η διαφάνεια, οι έλεγχοι ή ο δημόσιος διάλογος δεν λειτουργούν. Αυτό συμβαίνει προπαντός όταν η επιδίωξη για εξουσία υπερισχύει της υποχρέωσης υπεράσπισης του δημόσιου συμφέροντος. Και σε μια πολιτική συγκυρία, που επιφέρει για την εξουσία αβεβαιότητα και αστάθεια συμβαίνει, δυστυχώς, συχνά.

Οι αυταρχικοί και εξουσιαστικοί τρόποι διοίκησης οφείλουν να υποκατασταθούν από μεθόδους στις οποίες κρίσιμο στοιχείο είναι η συνεννόηση, ο διάλογος με την κοινωνία και η εξεύρεση λύσεων με ευρύτερη αποδοχή. Υπάρχουν μάλιστα καινούργια θέματα, όπως εκείνο των χρήσεων νέων τεχνολογιών στην παραγωγή αγροτικών προϊόντων, των οποίων η αντιμετώπιση δεν είναι δυνατή, αν ένας διάλογος δεν προσδιορίσει προηγουμένως το επιτρεπτό ή το επιδιωκτέο.

Επίσης θα πρέπει να μας προβληματίζει το επίπεδο στο οποίο η συμμετοχή των πολιτών μπορεί να αποδώσει περισσότερο. Είναι εκείνο που βρίσκεται πιο κοντά στον πολίτη και στο οποίο λόγω εγγύτητας ο ίδιος μπορεί να συνεισφέρει περισσότερο. Είναι το

τοπικό, είναι η καθημερινότητα. Η αντίληψη ότι μόνο το κράτος πρέπει και μπορεί να δώσει λύση σε όλα τα προβλήματα της κοινωνίας βρίσκεται στη ρίζα της αποξένωσης. Το κράτος δεν είναι σε θέση να αναλάβει το ρόλο ενός πανταχού παρόντα προστάτη. Η ευθύνη για ό,τι συμβαίνει ανήκει και στους πολίτες και η οργάνωση της πολιτείας οφείλει να τους δίνει τη δυνατότητα να την ασκήσουν. Τα γνωστά τυποποιημένα σχήματα συμμετοχής παραμένουν παρόλα αυτά κυρίαρχα. Λείπει τόσο η εμπειρία για τη βελτίωσή τους όσο και η πολιτική βούληση. Ο φόβος των κομμάτων για τη δημιουργία νέων πόλων εξουσίας δρα ανασχετικά. Το αίτημα για περισσότερη συμμετοχή δεν αποτελεί μόνο «μείζον πρόταγμα της δημοκρατίας» αλλά εκφράζει μία πραγματική ανάγκη. Ο πολίτης θέλει, ιδίως στα θέματα που τον αφορούν άμεσα, να διατυπώνει απόψεις και να δίνεται προσοχή στις παρατηρήσεις του.

Αυτό συμβαίνει και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Λίγο ως πολύ όλοι οι υπεύθυνοι συμφωνούν ότι χρειάζεται μια κοινή πολιτική όσον αφορά το θέμα της φορολογίας. Όμως οι πολίτες διαμαρτύρονται. Δεν θέλουν να αποφασίζουν τα ευρωπαϊκά όργανα αλλά οι βουλευτές που γνωρίζουν για το τι φόρους θα πληρώσουν.

Στο αίτημα του πολίτη να ακούγεται προσπαθούν να ανταποκριθούν όλο και περισσότερες διαδικασίες διαβουλεύσεων, ακροάσεων και δημοσίων συζητήσεων. Αυτές οι διαδικασίες εξασφαλίζουν ταυτόχρονα καλύτερη νομιμοποίηση και μεγαλύτερη αποδοχή για σχεδιαζόμενα μέτρα. Αλλά αυτό δεν αρκεί. Η απόσταση του κράτους από τον πολίτη παραμένει μεγάλη. Χρειάζεται επέκταση της διαβούλευσης σε πολλούς

περισσότερους τομείς όπως ταυτόχρονα και σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι ήδη γίνεται. Χρειάζεται επίσης και κυρίως η ανάθεση έργου, συγκεκριμένων αποστολών στην κοινωνία πολιτών, στις διάφορες οργανώσεις και πρωτοβουλίες που την αποτελούν. Η μεταβίβαση εξουσιών πρέπει να γίνει με φαντασία και σύστημα. Όχι μόνο εκεί όπου έχει διαμορφωθεί ήδη μία παράδοση αλλά σε όσο το δυνατόν περισσότερους τομείς ώστε να περιορισθεί ευρύτερα η απόσταση από την απρόσωπη εξουσία.

Η κοινωνική δικαιοσύνη είναι μια από τις βασικότερες επιδιώξεις του προοδευτικού χώρου. Ταυτίζεται με την προσπάθεια για δικαιότερη κατανομή του υπάρχοντος και του παραγόμενου πλούτου. Πραγματοποιείται σήμερα στα πλαίσια ενός υφισταμένου συστήματος κοινωνικών σχέσεων που παράγει και εντείνει διακρίσεις. Η προοδευτική διακυβέρνηση πρέπει να προλαβαίνει, να περιορίζει ή και να ανατρέπει τις αρνητικές αυτές επιπτώσεις είτε αφορούν τη βελτίωση της θέσης των εργαζομένων στη σχέση τους με το κεφάλαιο είτε τις ανισότητες μεταξύ των ίδιων των εργαζομένων ή και των ανέργων. Η προοδευτική διακυβέρνηση είναι εκφραστής του συνόλου των μισθωτών και φροντίζει για το σύνολο του κόσμου της εργασίας. Μια πολιτική σταθερής αύξησης των αμοιβών με βαθμιαίο περιορισμό των ανισοτήτων είναι προτιμότερη από μια πολιτική επιδομάτων που δίνονται σε όσους έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν τη μεγαλύτερη πίεση. Η πρόληψη είναι προτιμότερη από την εκ των υστέρων θεραπεία, η οποία οδηγεί σε μια συνεχώς διευρυνόμενη δαπάνη μια που υπόκειται σε συγκυριακά κριτήρια.

Η προοδευτική διακυβέρνηση δεν είναι υπέρ ή κατά των φόρων. Είναι υπέρ της συνεισφοράς όσων έχουν μεγαλύτερη περιουσία και υψηλότερο εισόδημα στην προσπάθεια για ίσες ευκαιρίες και περισσότερες δυνατότητες σε όλους. Οι φόροι είναι το κύριο μέσο γι' αυτόν τον σκοπό. Μέσο που συνυπάρχει με την ανάγκη αποτελεσματικότερης διαχείρισης του δημοσίου χρήματος. Οι υπηρεσίες παιδείας, υγείας, μεταφορών, κοινωνικών υπηρεσιών είναι επίσης μέσο για τη διόρθωση των ανισοτήτων. Η υποχρηματοδότησή τους και η αδιαφορία ως προς την αποτελεσματικότητά τους διευρύνει τις διακρίσεις σε βάρος των πολιτών. Οι δυσλειτουργίες του συστήματος υγείας, του πανεπιστημίου ή των συγκοινωνιών δεν αποτελούν απλώς κακή διαχείριση για την οποία ευθύνεται ο διευθυντής του νοσοκομείου, ο πρόεδρος ή ο πρόεδρος της εταιρίας συγκοινωνιών. Είναι στέρηση μέσων και δυνατοτήτων από την πλειοψηφία του κοινωνικού συνόλου και αποδεικνύουν σοβαρό κυβερνητικό έλλειμμα.

Οι εντεινόμενοι κοινωνικοί ανταγωνισμοί μεταξύ αφενός των στρωμάτων που έχουν βελτιώσει την κοινωνική τους θέση χάρη στις τεχνολογικές και οικονομικές αλλαγές, και αφετέρου εκείνων που έχουν χαμηλά εισοδήματα και περιορισμένες δυνατότητες κοινωνικής ανέλιξης έχουν επηρεάσει τις κοινωνικές υπηρεσίες που παρέχει το κράτος. Επικρατούν στην εκπαίδευση, στις υπηρεσίες υγείας ακόμη και στη διοίκηση δύο διαφορετικές ταχύτητες, η μία για τους πολλούς, η άλλη καλύτερης ποιότητας για τα υψηλότερα εισοδήματα. Η προοδευτική διακυβέρνηση οφείλει να εξασφαλίζει σε όλους την απαραίτητη για την

αντιμετώπιση των προβλημάτων της ζωής ποιότητα και να μην αποδέχεται την υφέρπουσα διαφοροποίηση.

Η συνεχής αναβάθμιση της αποτελεσματικότητας του συστήματος των κοινωνικών υπηρεσιών αποτελεί όχι μόνο επιταγή της ισότητας αλλά ενισχύει την ανάπτυξη, εξασφαλίζει πόρους, ανοίγει νέες ευκαιρίες, μειώνει τον κίνδυνο συγκρούσεων και ενδυναμώνει την κοινωνική συνοχή. Είναι μοχλός κοινωνικής κινητικότητας. Η δυνατότητα μιας ζωής που ανταποκρίνεται στις προσδοκίες του πολίτη είναι κίνητρο συμμετοχής και απόδοσης. Όταν δεν υπάρχει ελπίδα για καλύτερες συνθήκες ζωής κερδίζει έδαφος η απαισιοδοξία και η άρνηση.

Η καταπολέμηση της φτώχειας αποτελεί έναν από τους σημαντικούς στόχους της προοδευτικής διακυβέρνησης αλλά εντάσσεται στην ευρύτερη επιδίωξη μιας αλληλέγγυας και συνεκτικής κοινωνίας. Η ανακατανομή του εισοδήματος, η ανύψωση του επιπέδου ζωής των φτωχών στρωμάτων, η καλύτερη ένταξή τους στην κοινωνία δεν επιτυγχάνεται με πολιτικές παροχών ή μόνον με προγράμματα βοήθειας. Πραγματοποιείται με σχέδια που αφορούν όλες τις πλευρές της κοινωνικής οργάνωσης, την απασχόληση, τη φορολογία, την περίθαλψη, την εκπαίδευση, τις επενδύσεις σε υποδομές και πολλά άλλα που εξασφαλίζουν τη διάχυση της ευημερίας και περισσότερες δυνατότητες στο σύνολο του πληθυσμού. Για να μην οδηγή η απώλεια της δουλειάς στη φτώχεια χρειάζεται μια αποτελεσματική πολιτική απασχόλησης και συμπαράστασης στους ανέργους.

Ας μη ξεχνάμε όμως ότι κατά τη διαμόρφωση της δημοκρατίας ανακύπτουν ζητήματα. Η ασφάλεια του πολίτη αποτελεί αγαθό που προστατεύει η δημοκρατική κοινωνία. Η έλλειψη ασφάλειας μπορεί να περιορίζει ή και να αναιρεί τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αλλά και ο αποκλεισμός κάθε δυνατού κινδύνου μπορεί να οδηγήσει σε δραστικό περιορισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μια δημοκρατική κοινωνία πρέπει επομένως να αποδέχεται να ζει με κινδύνους. Οφείλει να επιδιώκει ταυτόχρονα την ισόρροπη προστασία τόσο της ασφάλειας όσο και των ελευθεριών. Το μέτρο των επιβεβλημένων αλλά και επιτρεπτών περιορισμών των δικαιωμάτων και της ασφάλειας ούτε προκαθορισμένο είναι ούτε μπορεί να προκύψει με όλο και πιο λεπτομερείς νόμους. Είναι θέμα πολιτικό και αποφασίζεται με πολιτικές διαδικασίες. Όσο καλύτερη είναι η ποιότητα της δημοκρατίας τόσο πιο πειστική είναι η οριοθέτηση.

Το κράτος δικαίου αποτελεί την εγγύηση για τον έλεγχο αυθαιρεσιών και την τήρηση των κανόνων μιας δημοκρατικής διακυβέρνησης. Για την προοδευτική παράταξη είναι σαφές ότι κράτος δικαίου σημαίνει την επιδίωξη μιας δικαιοσύνης που δεν αγνοεί τις κοινωνικές επιπτώσεις των αποφάσεών της, δεν ασπάζεται συντεχνιακά αιτήματα και εξυπηρετεί την επιδίωξη για μια δίκαιη κοινωνία. Η ασφάλεια του πολίτη ως αρχή διακυβέρνησης και ως συγκεκριμένη επιταγή για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, της διαφθοράς και της παρανομίας είναι βασική επιδίωξη της προοδευτικής διακυβέρνησης. Τα θέματα της ισότητας, της κοινωνικής δικαιοσύνης αλλά και της καταπολέμησης των διακρίσεων είναι εκφράσεις της κοινωνικής ευθύνης που θεωρεί απαραίτητη ο

προοδευτικός χώρος. Αλλά και η ατομική ηθική αποτελεί απαίτησή του.

Η ποιότητα της δημοκρατίας απαιτεί την ισόρροπη αντιμετώπιση της πλειοψηφικής λογικής και της αρχής του κράτους δικαίου. Διαφορετικά δεν θα είναι δυνατή η προστασία των μειοψηφιών από τυχόν αυθαιρεσίες στις οποίες μπορούν υποπέσουν οι πλειοψηφίες. Όσο πιο ισχυρό και εμπεδωμένο είναι το κράτος δικαίου σε μια κοινωνία και όσο πιο βαθιές οι ρίζες του, δηλαδή ο βαθμός θεσμοποίησης και παγίωσής του, τόσο μεγαλύτερη η ικανότητα της δημοκρατίας να διασφαλίσει την ισόρροπη προστασία των διαφορετικών και ενίοτε αντικρουόμενων συμφερόντων των πολιτών

Ο προοδευτικός πολίτης και η προοδευτική διακυβέρνηση επειδώς επιζητούν την αλλαγή πρέπει να δίνουν το παράδειγμα τι είναι αυτή η αλλαγή. Η προοδευτική πολιτική μπορεί να μην είναι προϊόν μιας ηθικής θεωρίας αλλά εμπεριέχει ηθικά προτάγματα που εξασφαλίζουν την κοινωνική ευθύνη. Γι' αυτό και στηρίζει τη διαφάνεια, τη λογοδοσία, τον έλεγχο, καταδικάζει εγωκεντρισμούς, την εκμετάλλευση θέσεων, την αδιαφορία και την περιφρόνηση προς τους πολίτες, τους κλειστούς κύκλους εξουσίας ή τη μεθοδευμένη πληροφόρηση. Η δημοκρατία διαμορφώνει τις επιδιώξεις της με συνεχή δημόσιο διάλογο, ιδέες που προβάλλονται και αντικρούονται, σχέδια που προσδιορίζονται και ελέγχονται, μέτρα που εξειδικεύονται και αποτιμώνται. Ζητεί θάρρος στην υποστήριξη απόψεων και ειλικρίνεια στην καταγραφή καταστάσεων. Στηρίζεται στην παιδεία, στη γνώση, στην πληροφόρηση. Βασικό της στοιχείο είναι η γνώση και η μάθηση.

Απαγορεύσεις που εμποδίζουν την κυκλοφορία της γνώσης καταδικάζουν μία χώρα σε υστέρηση και σε εξάρτηση. Οι χώρες που αποτελούν σήμερα την οικονομική και τεχνολογική πρωτοπορία και ταυτόχρονα παίζουν πρωτεύοντα ρόλο στις διεθνείς σχέσεις, είναι αυτές που επικεντρώνουν την προσοχή στην παιδεία και στην έρευνα.

Κρίσιμο είναι το ερώτημα είναι πώς ελέγχουμε τις παγκόσμιες εξελίξεις που έχουν αρνητικές επιπτώσεις στη ζωή μας. Η παγκοσμιοποίηση δεν μπορεί να ανατραπεί από μια χώρα όπως η Ελλάδα, το Μαρόκο ή και άλλες μεγαλύτερες όπως η Γαλλία ή η Ισπανία. Στις μέρες μας δεν έχουμε τη δυνατότητα να νοσταλγούμε την ανύπαρκτη πραγματικότητα ενός δήθεν παντοδύναμου εθνικού κράτους αλλά να προχωρούμε σε περιφερειακές συνεργασίες που θα συντείνουν στην ανάπτυξη. Τα προβλήματα ξεπερνούν το άθροισμα των εθνικών δυνατοτήτων και απαιτούν μια διαφορετική δυναμική.

Το ενεργειακό πρόβλημα, οι κλιματικές αλλαγές, η ανακατανομή οικονομικής και παραγωγικής ισχύος σε παγκόσμιο επίπεδο με την ισχυροποίηση της Κίνας και την «επάνοδο» της Ρωσίας, το μεταναστευτικό ρεύμα από την Αφρική και την Ασία, η ανάδειξη των πολιτισμικών διαφορών λόγω των μειονοτήτων, η εμφάνιση νέων ανισοτήτων, οι ανθρωπιστικές κρίσεις σε πολλές περιοχές του κόσμου κλπ. απαιτούν νέες μορφές συνεργασίας για να προκύψουν λειτουργικές απαντήσεις.

Πολλοί φαντάζονται ότι η αμερικανική ηγεμονία αρκεί να αποτρέψει κρίσεις και να συμβάλει αποφασιστικά στην

αντιμετώπιση των θεμάτων. Ο κόσμος είναι πιο πολύπλοκος, οι πόλοι ισχύος περισσότεροι, οι δυναμικές της ανάπτυξης και υποανάπτυξης πιο σύνθετες ώστε να μπορεί να διαιτητεύει μια υπερδύναμη με επιτυχία. Είναι απαραίτητοι περισσότεροι παίκτες με διαφορετικές προσεγγίσεις, δικά τους δίκτυα και αλληλοσυμπληρούμενες δυνατότητες ώστε να επιτύχουν τις απαραίτητες για την ειρήνη συνθέσεις. Ένας από αυτούς είναι η Ε.Ε.

Η δημοκρατία μελλοντικά θα έχει οπωσδήποτε διαφορετική μορφή από εκείνη που ζούμε σήμερα, μια που η κοινωνία δεν μένει στάσιμη και οι μεταλλαγές της επιδρούν στην παράσταση του τι είναι δημοκρατία, στις απαιτήσεις που έχουν οι πολίτες από μια δημοκρατική πολιτεία και στη δομή της πολιτικής εξουσίας. Όσον αφορά μάλιστα τη δημοκρατία στον ευρωπαϊκό χώρο οι διαδικασίες ενοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα έχουν αναγκαστικά δραστικές επιπτώσεις στον τρόπο λειτουργίας της. Θα οδηγήσουν σε νέες μορφές συλλειτουργίας του εθνικού και υπερεθνικού επιπέδου. Το εθνικό κράτος παύει ήδη να είναι το θεμελιώδες στοιχείο αυτών των λύσεων. Η μεταεθνική πραγματικότητα έχει οδηγήσει σε μια «πολυεπίπεδη διακυβέρνηση» σε υπερεθνικό πλαίσιο που διαφεύγει από τους συνήθεις κανόνες ιεραρχίας και συνεργασιών. Η νέας μορφής αυτή «διακυβέρνηση» είναι μέσο αναπλήρωσης μιας επιβεβλημένης αλλά μη πραγματοποιούμενης «ενοποίησης».

Τα παραδείγματα αυτά δείχνουν, ότι δεν υπάρχει ένα «δημοκρατικό πρότυπο» από το οποίο μπορεί να συνάγεται σε κάθε περίπτωση η σωστή απάντηση. Η Αραβική Άνοιξη θα πρέπει

να προσαρμόζει τις επιδιώξεις της στις συνθήκες κάθε χώρας, στις υπαρκτές δυνατότητες, στους εφικτούς στόχους. Η δημοκρατία αποτελεί «ιδεολογία», ένα επιθυμητό πολιτικό, κοινωνικό και ηθικό σύστημα. Είναι στόχος, τον οποίο οφείλουμε συνεχώς να επιδιώκουμε αλλά και συνεχώς να επανακαθορίζουμε με βάση τις εμπειρίες και την πραγματικότητα. Το περιεχόμενο της, ας μην ξεχνάμε, καθορίζεται από κοινωνικούς ανταγωνισμούς και πολιτικές διαμάχες. Διαμορφώνεται από αγώνες και αντιπαραθέσεις. Αυτό ισχύει και για την κάλυψη του όποιου «ελλείμματος» υπάρχει σήμερα.

Η δημοκρατία στηρίζεται σε εκλογικές διαδικασίες αλλά έχει και ηθική διάσταση. Αφορά τον άνθρωπο και την ολοκλήρωσή του, τη χειραφέτησή του από δεσμά, τη διαμόρφωση μιας κοινωνίας ελευθερίας, ισότητας και αλληλεγγύης. Τη διαμορφώνουν ο προβληματισμός, οι συζητήσεις, οι αναμετρήσεις για τις αξίες και αρχές της και την εφαρμογή τους, για τη συνεχή βελτίωση της ποιότητάς της, για τους κανόνες που διέπουν την κοινωνική ζωή. Όλα αυτά αποτελούν το ζωντανό περιεχόμενο της δημοκρατίας.

Στόχος μας πρέπει λοιπόν να είναι μια πολιτική που δεν έχει περιεχόμενο την κατάκτηση και διαχείριση της εξουσίας, τις τεχνικές λήψεως αποφάσεων, την οργάνωση και καθοδήγηση μηχανισμών, αλλά τα ουσιαστικά τα προβλήματα της κοινωνίας και του πολίτη. Μια πολιτική που είναι πολιτικοποιημένη γιατί αφορά την απασχόληση, το εισόδημα, την παιδεία, το περιβάλλον, την καθημερινότητα του πολίτη. Γιατί δεν προσφέρει μόνο γενικολογίες, ωραιοποιήσεις καθησυχαστικές διαβεβαιώσεις αλλά διαπραγματεύεται με κοινωνική ευαισθησία συγκεκριμένα μέτρα,

οικονομικά εφαρμόσιμα με αποτίμηση των επιπτώσεων και της συνολικής συνεισφοράς τους στην ανάπτυξη.

Εάν η ουσιαστική πολιτική δώσει σημασία στο ζωντανό περιεχόμενο της δημοκρατίας, εάν η ουσιαστική πολιτική έλθει στο επίκεντρο κατά τρόπο ορατό στους πολίτες, τότε οι πολίτες θα στρέψουν το ενδιαφέρον τους στις πολιτικές διεργασίες. Θα τολμήσουν την πολιτική συμμετοχή. Είναι ο τρόπος να καταστούν ενεργά μέλη της κοινωνίας και να στηρίξουν κοινωνικές αλλαγές. Έχουμε υποχρέωση να εξασφαλίσουμε αυτή τη συμμετοχή. Προπαντός όσοι αντιτίθενται στον αυταρχισμό και πιστεύουν σε μια κοινωνία ευθύνης. Η δημοκρατία θα κατακτήσει έτσι ένα νέο επίπεδο ποιότητας.